

UDK: 314.3/.8(497.5 Gorski kotar)¹⁹
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 29. 10. 1999.

Ivan Lajić

Institut za migracije i narodnosti, Zagreb

MEHANIČKO KRETANJE STANOVNIŠTVA U DEMOGRAFSKOM RAZVITKU GORSKOG KOTARA

SAŽETAK

Članak govori o novijoj demografskoj prošlosti Gorskoga kotara i demografskoj perspektivi tog depopulacijskog područja. Neprekidno iseljavanje bitna je sastavnica demografskog razvitka. U novije vrijeme, prvenstveno pod utjecajem nepovoljnog mehaničkog kretanja, sve je prisutniji denatalitet, te je Gorski kotar jedno od demografski najdepresivnijih područja naše države. Završno poglavlje ovog članka bavi se demografskim projekcijama. Svaka izabrana projekcija ukazuje na daljnje produbljivanje negativnih demografskih zbivanja.

KLJUČNE RIJEČI: Gorski kotar, depopulacija, denatalitet, negativni migracijski saldo, projekcije stanovništva, populacijska politika

1. Demografske osobitosti prostora

Osnovnu značajku demografskog razvitka Gorskog kotara tijekom 20. stoljeća predstavlja neprekinuto smanjenje broja njegovih stanovnika. Odlučujući čimbenik u formiranju negativnih stopa ukupnoga kretanja broja žitelja tog područja prvenstveno je negativni migracijski saldo, a u bližoj demografskoj prošlosti tim se nepovoljnim procesima pridružuje i denatalitet.

Uočljive demografske značajke regije su mnoga naselja s malim brojem žitelja i nepostojanje važnije gradske aglomeracije. Središnje goransko naselje su Delnice iako njihov broj stanovnika u dosadašnjem demografskom razvitku nije nadmašio broj dosegnut 1971. (4.839 stanovnika). Ostala žarišna naselja (Čabar, Gerovo, Fužine, Ravna Gora, Vrbovsko, Brod Moravice) obujmom, ali i glavninom vitalnih značajki zaostaju za demografskom slikom Delnica.

Gorski kotar broji oko 255 stalnih naselja, a prosječan broj žitelja naselja prilikom posljednjeg popisa stanovništva (1991) bio je 118. Prosječan broj stanovnika goranskih naselja, što je i logično zbog neprekidne depopulacije, u stalnom je smanjenju, što ilustriramo i usporedbom tog pokazatelja s onima iz vremena nekih davnijih popisa. Tako je prilikom prvoga službenog popisa pučanstva u Hrvatskoj (1857) prosječan broj žitelja u naseljima Gorskog kotara iznosio 160, na prijelazu stoljeća blago raste na 165, da bi u jedinom međuratnom popisu (1931) već blago opadao i iznosio 162.

Ako Gorski kotar razdijelimo na tri prirodne cjeline (koje su svojevremeno pokrivala i istoimene općine): čabarsku, delničku i vrbovsko-moravičku, uočiti će-

mo približno sličan prosječan broj stanovnika njihovih naselja, što je osobito vidljivo u razdoblju nakon Drugoga svjetskog rata.

Gorski kotar, čija je značajka depopulacija, dijeli demografsku sudbinu ostalih gorskih i brdsko-planinskih područja Hrvatske. U novijem razdoblju možemo ustvrditi nešto blažu depopulaciju u usporedbi s geografski sličnim prostorima Hrvatske. Naime, depopulacija Gorskoga kotara u posljednjem je međupopisnom razdoblju iznosila $-3,6\%$, a ostalih viših predjela Hrvatske čak $-6,9\%$.

Za gorskokotarska naselja bitno je da su u natpolovičnom broju smještene na visinama iznad 500 metara nadmorske visine (145 naselja), a 97 je naselja formirano u rasponu između 200 i 499 metara nad morem. Tek ih je 13 utemeljeno na kotama ispod 200 metara.

Glavne uzroke dugotrajne i, u pravilu, neprekinute depopulacije i negativnoga migracijskog salda valja tražiti u gospodarskim, prometnim, povijesno-društvenim, naseljskim i ostalim značajkama tog prostora.

Dugotrajna značajka privredne strukture sve do sredine ovog stoljeća bilo je prevladavanje poljoprivrednog domaćinstva s malom površinom obradiva zemljišta, što se u vrijeme visokog nataliteta odražavalo i na visokoj agrarnoj gustoći. Od važnijih gospodarskih objekata Gorski se kotar naročito isticao drveno-prerađivačkim postrojenjima, što je tom kraju, zanemarimo li autokonzumno poljoprivredno domaćinstvo, davalo monokulturno privredno značenje.

Što se tiče utjecaja prometnog razvitka na demografsko stanje u Gorskom kotaru, njegov je učinak dvojak. S jedne strane imamo iznadprosječnu cestovnu i željezničku povezanost središnjih dijelova Gorskog kotara s primorskom i kontinentalnom Hrvatskom, dok su ostali goranski dijelovi (prvenstveno Kupska dolina i kapelski dio) vrlo izolirani. Ta se izoliranost potencira postojećim klimatskim uvjetima, kada u dugotrajnim zimskim mjesecima pojedina naselja bivaju potpuno izolirana od vanjskog svijeta. Istovremeno, analizirajući predmigracijsku situaciju u različitim vremenskim razdobljima, stječe se dojam da su baš prometnice bile sredstvo koje je ubrzalo iseljavanje. Blizina Rijeke, Karlovca, pa i uspješna dnevna povezanost sa Zagrebom, od kategorije mnogobrojnih privremenih migranata (dnevnih, tjednih, sezonskih) postupno stvara sve veću skupinu trajnih preseljenika. Ta je pojava u ranijem razdoblju tipičnija za izolirana područja, ali kasnije zahvaća i područja koja se ne nalaze u »prometnoj sjeni«.

2. Ukupno kretanje stanovništva Gorskog kotara u 20. stoljeću

Osnovna značajka ovostoljetnog demografskog razvitka Gorskoga kotara je stalno smanjivanje ukupnoga broja njegovih žitelja. Kvantitativnu dimenziju depopulacije pokazuju podaci da je broj stanovnika na prijelazu u ovo stoljeće (popis iz 1900) iznosio 42.555 (tablica 1), a danas taj broj, prema našim procjenama, iznosi oko 28.000. Tom se broju još početkom stoljeća približila bivša općina Delnice (25.084 stanovnika 1900. – $58,5\%$ tadašnjeg broja stanovnika Gorskoga kotara). Vr-

bovsko područje brojalo je tada 11.001 stanovnika ili 25,%, a čabransko 6.770 ili 15,8%. Indikativan je depopulacijski pokazatelj da je delnička populacija te godine dosegla svoj povijesni demografski maksimum.

U ranijim međupopisnim razdobljima ovoga stoljeća depopulacija je neznatna, pa se gotovo može govoriti o stagnaciji broja žitelja do međuratnog popisa 1931. Te su godine u Gorskom kotaru živjela 41.934 stanovnika ili samo 1,4% manje nego tri-deset godina ranije. U tom razdoblju najveći je apsolutni pad stanovništva registriran u stanovništva bivše općine Delnice (indeks promjene 89,7), znatno manji u vrbovskom području (indeks 98,4), a čabransko je stanovništvo poraslo za 12,2%.

Tablica 1: Kretanje stanovništva Gorskoga kotara i njegovih dijelova u razdoblju od 1900. do 1948.

Područje i općine	Godina popisa				
	1900.	1910.	1921.	1931.	1948.
1	2	3	4	5	6
Čabar	6.770	7.467	6.620	7.595	6.041
Delnice	25.084	24.788	23.284	23.514	21.465
Vrbovsko	11.001	10.230	9.663	10.825	8.714
Gorski kotar	42.855	42.485	39.567	41.934	36.220

Izvor: Mirko Korenčić, *Naselja i stanovništvo Hrvatske 1857–1971.*, Zagreb, JAZU, 1979.

Stagnacija i/ili smanjenje broja stanovnika ranijeg razdoblja uzrokovana je isključivo negativnim migracijskim saldom. Prirodno kretanje u znaku je visokih stopa nataliteta, ali i razmjerno visoka mortaliteta. Iseljavanje Gorana odnosilo se na prostor unutar Monarhije, ali su ti stanovnici činili i dio naše prekomorske migracije. Poznata je činjenica da su Gorani prije i nakon Prvoga svjetskog rata masovno odlazili u Slavoniju i tamo bili nositelji one djelatnosti kojom su se bavili i u svom zavičaju, a to su sječa šuma, drvodjelstvo i drvna industrija. Tako Horvat piše (1942: 33) da se samo krajem 19. stoljeća doseljava više Gorana nego Ličana, a budući da znamo njegov podatak o useljenju 7.000 Ličana u tu slavonsku županiju proizlazi da je broj došljaka Gorana veći.

Kasnija faza demografske tranzicije i usprkos mehaničkom odlivu stanovništva odražavala se i na pojačanu agrarnu prenapućenost. Ograničenost obradiva prostora bila je važnija sastavnica agrarne prenapućenosti nego prirodni prirast stanovništva. Tako tu pojavu smatramo jednim od bitnih potisnih čimbenika goranskog iseljavanja, iako Bičanić (1939: 14) smatra da ima u kotarevima Crikvenica, Delnice i Vrbovsko još »mjesta za 3.000 stanovnika« zato što se u to vrijeme stanovništvo osim poljoprivrede bavi i drugim zanimanjima (u Gorskom kotaru šumarstvom).

Nagliji pad broja stanovnika Gorskoga kotara vidljiv je u prvom popisu nakon Drugoga svjetskog rata. Godine 1948. to područje broji 36.220 stanovnika, što znači da je prosječna stopa godišnje depopulacije bila –0,9% u razdoblju od 1931. Identičan relativni pad imala su područja Čabra i Vrbovskog (–1,3%), a područje Delnica je imalo prosječno godišnje smanjenje 0,5%. Uzrok intenzivnoj depopula-

ciji valja tražiti u izravnim i neizravnim ratnim gubicima te prijeratnim ekonomskim i poslijeratnim ilegalnim političkim emigracijama.

Nakon Drugoga svjetskog rata jedino kratkotrajno povećanje broja stanovnika uočavamo u razdoblju između 1948. i 1953. Kao što je slučaj i na ostalim demografski depresivnim područjima naše zemlje (otoci, ostala brdsko-planinska područja), tako se i u Gorskom kotaru odražava kompenzacijski natalitet i poništava negativno mehaničko kretanje. Goranska je populacija u tom razdoblju rasla godišnjom stopom od 1,7%, što je veći porast nego što je imala šira primorsko-goranska regija (0,9%), pa i Hrvatska (0,8%).

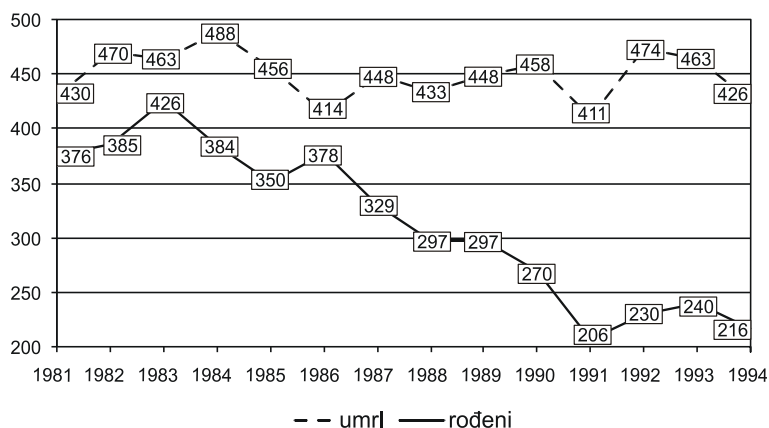
Tablica 2: Kretanje broja stanovnika Gorskoga kotara i njegovih bivših općina u razdoblju između 1953. i 1991.

Područje i općine	Godina popisa				
	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.
1	2	3	4	5	6
Čabar	6.360	6.702	6.083	5.465	5.169
Delnice	23.959	22.723	20.991	18.883	17.848
Vrbovsko	9.077	8.663	8.411	7.344	7.528
Gorski kotar	39.396	38.088	35.485	31.692	30.545

Izvori: Mirko Korenčić, *Naselja i stanovništvo Hrvatske 1857–1971.*, Zagreb, JAZU, 1979; *Popis stanovništva, domaćinstva i stanova 1981.*, Zagreb, RZS, 1982; *Popis stanovništva, domaćinstva i stanova 1991.*, Zagreb, DZS, 1992.

Podaci koji se navode u tablici 2 upečatljivo pokazuju depopulacijsku traumu koju proživljava to stanovništvo u drugoj polovici 20. stoljeća. Depopulacijske su stope osobito visoke šezdesetih i sedamdesetih godina. Kasnije se djelomice ublažavaju, a to je pokazatelj ispražnjenosti migracijskoga kontingenta.

Slika 1.

U cijelom tom razdoblju možemo govoriti o sve većem denatalitetu što zorno prikazuje i slika 1. Nepovoljno prirodno kretanje prije svega je posljedica dugotrajnog mehaničkog odliva stanovništva, pri čemu je, zbog poznate selektivnosti migracijskoga kontingenta, poglavito stanovništvo mlađe fertile dobi napuštalo taj kraj. Tek na drugome mjestu možemo govoriti o sekularnom padu nataliteta, produljenju životne dobi pučanstva itd. Noviji demografski podaci govore da je denatalitet u Gorskom kotaru prevladavajuća sastavnica u formiranju depopulacije.

Prosječan godišnji pad broja stanovnika između popisa 1953. i 1961. iznosio je $-0,4\%$. Slijedi međupopisni pad od $0,7\%$ godišnje, da bi u razdoblju 1971.–1981. depopulacijska stopa iznosila punih $-1,1\%$. Ta je stopa pokazatelj tzv. »ekstremne depopulacije« i njezino dugotrajnije postojanje nagovještuje demografski najsumornije razdoblje neke populacije – njeno izumiranje. U posljednjemu međupopisnom razdoblju stopa depopulacije jednaka je onoj iz šezdesetih i iznosi $-0,4\%$, međutim, prvenstveno je nastala kao posljedica pada broja stanovnika delničkoga i čabranskog područja, dok je vrbovski kraj formalno imao porast broja žitelja za 2% u usporedbi sa stanjem 1981.

3. Prirodno kretanje

Osnovne značajke biodinamičkoga kretanja goranske populacije u novijoj demografskoj prošlosti jesu trajno opadanje broja živorođene djece i stabiliziranje broja godišnjeg umiranja.

Tablica 3: Prirodno kretanje stanovništva Gorskoga kotara i njegovih dijelova između 1961. i 1991.

Bivše općine	Rođeni			Umrli			Prirodni prirast		
	1961.–1970.	1971.–1980.	1981.–1990.	1961.–1970.	1971.–1980.	1981.–1990.	1961.–1970.	1971.–1980.	1981.–1990.
Čabar	841	777	575	614	1092	738	227	-315	-163
Delnice	2928	2324	2108	2190	2214	2642	738	110	-534
Vrbovsko	1149	752	804	768	909	1123	381	-243	-319
Gorski kotar	4918	3853	3487	3572	4215	4503	1346	-448	-1016

Izvor: Tablogrami i Priopćenja RZS i DZS Hrvatske za razdoblje od 1961. do 1991. godine

Nagli pad nataliteta pokazuje i usporedba s vrijednostima ranijih šezdesetih godina i novijeg razdoblja. Dok se u općini Čabar 1961. rodilo 141 dijete, devedesetih ih se na tom području rađa oko šezdesetero. U delničkom je kraju taj broj, kao i na području Vrbovskoga, također prepolovljen. Za ilustraciju se mogu navesti podaci da je u Gorskom kotaru 1961. rođeno 661 dijete, a devedesetih se godina taj broj smanjio na nešto više od dvije stotine, što znači da je natalitet tih godina čak manji od trećine onoga u šezdesetima. Naravno da takvo smanjenje utječe na ranu

pojavu denataliteta područja, koji je zabilježen prvi put 1969., i uz poneke iznimke traje i produbljuje se do danas. Znakovito za te biološke procese jest stalno povećanje broja umiranja. Ako se taj proces iskaže relativnim pokazateljima zbog smanjenja broja stanovnika, podaci postaju još ozbiljnijima.

4. Migracijska kretanja

Gorski je kotar tradicionalno emigracijsko područje naše zemlje, a od modaliteta mehaničkoga kretanja prisutnije su regionalne i međunarodne migracije nego unutarregionalne. Temeljan uzrok te pojave je nizak stupanj urbanizacije prostora i nepostojanje nekog važnijeg urbanog regionalnog središta. Podaci iz 1991. govore da je stanovništvo koje živi u Gorskom kotaru osjetno slabije migrantibilnosti nego u ostalim dijelovima Hrvatske i Primorsko-goranske županije. Dok je primjerice na području pripadajuće Županije 55,5% stanovništva mijenjalo mjesto stanovanja, u Gorskom kotaru doseljenog stanovništva ima samo 45,8%. Odnos domicilnoga i došljačkog stanovništva sličan je u svim dijelovima Gorskog kotara s time da najviše doseljenika imaju naselja bivše općine Delnice (46,1%), a najmanje bivše općine Čabar (44,6%). Ovisno o geografskom podrijetlu došljaka, u natpolovičnom su broju useljenici iz naselja iste općine (tablica 4).

Za razliku od susjednog priobalnog dijela Županije, gdje je u strukturi migracijskog stanovništva bila upečatljiva imigracija iz ostalih republika biše Jugoslavije, što se bitno odražavalo i na nacionalnoj strukturi migracijskoga kontingenta (tablica 7), na području Gorskoga kotara uglavnom se odvijala unutarregionalna migracija. Valja pretpostaviti i znatan udio »ženidbene migracije«, dok je gospodarsku migraciju diktiralo prije svega stanje u drvnoprerađivačkim granama industrije. U modelu »potisno-privlačnih« čimbenika migracije, jednostavna privredna struktura tih krajeva beznačajno je djelovala kao privlačni čimbenik, ali vrlo prisutne oscilacije u šumarstvu i drvojoj industriji bile su potisni migracijski čimbenik. Takva situacija prisutnija je u najnovijem razdoblju, međutim, još ne postoje konkretni demostatistički podaci za neposredniju raščlambu.

Tablica 4: Mjesto odakle je stanovništvo doselilo (stanje 1991.)

Bivše općine	Doselilo iz				
	Ukupno	Drugog mjesta iste općine	Drugih općina u Hrvatskoj	Bivših jug. republika	Ostalih zemalja
1	2	3	4	5	6
Čabar	2306	1463	414	360	69
Delnice	8221	4620	2412	1072	117
Vrbovsko	3404	1603	1386	453	22
Gorski kotar	13991	7686	4212	1885	208

Izvor: Dokumentacija DZS, 1-2-9, Zagreb, 1991.

Dolazak imigracijskog kontingenta vidljiv je u kolonama naredne tablice (tablica 5).

Tablica 5: Vrijeme imigracije došljačke populacije

Bivše općine	Vrijeme dolaska				
	Prije 1940.	1941.–1960.	1961.–1970.	1971.–1980.	1981.–1991.
1	2	3	4	5	6
Čabar	118	515	305	486	523
Delnice	466	1922	1470	1638	2099
Vrbovsko	216	892	569	661	839
Gorski kotar	800	3329	3119	2785	3461

Izvor: isti kao u prethodnoj tablici

Dvadeset godine ranije, 1971., u vrbovskoj je općini živjelo samo 16% pučanstva koje je tijekom svoga života promijenilo mjesto stanovanja, u Čabru 36%, a u delničkoj općini tek neznatno više (37%) (Popis stanovništva 1971., Migraciona obeležja, knj. XV).

Migracijski saldo u svim promatranim razdobljima bio je negativan, kako u cijeloj regiji, tako i u njezinim dijelovima. On je bio iznimno nepovoljan i može se reći da je proces ublažen tek u posljednjem međupopisnom razdoblju. Šezdesetih i sedamdesetih godina može se govoriti o pravom goranskom eksodusu, jer je taj kraj u tih dvadeset godina napustio skoro svaki četvrti stanovnik. U novijem razdoblju, prvenstveno zbog iscrpljenosti potencijalnoga emigracijskog kontingenta, ali i drugih (primarno gospodarskih) razloga, pojava je ublažena, ali ipak je negativnog predznaka.

Na ukupno kretanje stanovništva, depopulaciju, negativnije je utjecalo mehaničko odlijevanje stanovništva nego denatalitet. Od ranih sedamdesetih u čabranskom dijelu se izjednačuje negativan utjecaj tih depopulacijskih sastavnica, dok je popis iz 1991. prikazao stanje u bivšoj općini Vrbovsko povoljno u migracijskome, ali nepovoljno u biodinamičkom kretanju.

Tablica 6: Migracijski saldo Gorskoga kotara i njegovih dijelova između 1961. i 1991.

Bivše općine	Migracijski saldo		
	1961.–1970.	1971.–1980.	1981.–1990.
1	2	3	4
Čabar	-846	-303	-138
Delnice	-2470	-2218	-501
Vrbovsko	-633	-824	-503
Gorski kotar	-3949	-3345	-136

Izvori: Popisi stanovništva 1961., 1971., 1981. i 1991. godine; Tablogrami vitalne statistike DZS za razdoblje 1961.–1990. godina.

Tablica 7: Nacionalna pripadnost došljačke populacije

Bivše općine	Hrvati	Srbi	Muslimani	Albanci	Slovenci	Ostali
1	2	3	4	5	6	7
Čabar	1980	55	15	8	138	110
Delnice	6908	505	141	30	140	497
Vrbovsko	1798	1330	33	17	35	251
Gorski kotar	10686	1890	189	55	313	858

Izvor: Dokumentacija DZS, 1–2–9, 1991.

Geografski, klimatski, prometni i ostali destimulirajući čimbenici dnevne cirkulacije radne snage nisu toliko snažni da spriječe učestalije komutiranje stanovništva Gorskoga kotara u odnosu na širu regiju i ostala susjedna područja. Osnovni uzrok te pojave je postojanje malog broja radnih mjesta u sekundarnim i ostalim višim sektorima, tako da je lokalno stanovništvo prisiljeno sudjelovati u valu dnevne cirkulacije, prvenstveno usmjerene prema užem riječkom području, manje prema karlovačkome i zagrebačkome, a prisutna je i pogranična cirkulacija sa susjednom Slovenijom. Dakle, taj prostor pripada rijetkim područjima gdje u šarolikoj skali migracija participiraju i dnevne međunarodne migracije.

Od ukupnog broja zaposlenih u Primorsko-goranskoj županiji, 26,13% djelatnika dnevno migrira do radnog mjesta. Takvih je migracija više iz ruralnih (71,37%) i slabije urbaniziranih naselja (56,3%) nego iz gradskih (6,46%). Međutim, dnevna cirkulacija iz jače urbaniziranih naselja (67,49%) viša je nego kod slabije urbaniziranih, što zaslužuje pomnu raščlambu, prije svega gospodarskog značenja.

Što se tiče današnjih općina i gradova Gorskoga kotara, od ukupno zaposlenih 1991. u Brodu Moravicama odlazilo je svakodnevno na rad u drugo mjesto 69,85%, iz Čabra 43,99%, Delnica 26,29%, Fužina 52,79%, Lokava 28,44%, Mrkoplja 30,78%, Ravne Gore 36,69%, Skrada 63,76% i Vrbovskog 48,80%.

5. Budući demografski razvitak Gorskoga kotara

a) Demografske projekcije do 2015.

I na početku novog milenija Gorski kotar će proživljavati naslijeđenu demografsku traumu druge polovice dvadesetoga stoljeća. Objektivna je pretpostavka da će na svim dijelovima toga područja biološko kretanje označavati denatalitet, a mehaničko negativni migracijski saldo. Ta pretpostavka počiva na uvjerenju o nedovoljno radikalnim transformacijama u privrednoj strukturi, što će se nepovoljno odraziti na migracijsku atraktivnost prostora, imigracijsku, a još više emigracijsku. Privlačnost prostora isticat će se zbog visoke ekološke vrijednosti svih dijelova Gorskoga kotara povezano s blazinom regionalnog središta – Rijeke, ali razvitkom prometnog sustava poboljšat će se i povezanost s ostalim središtima u unutrašnjosti (Karlovac, Zagreb). Temeljeno na mnogim pretpostavkama, izvršili smo projiciranje broja stanovnika Gorskoga kotara do 2015. Uz to, ocijenili smo demografsku

perspektivu mnogih naselja i dobili pretpostavljeni niz naselja koja bi do te godine brojem stanovnika mogla izumrijeti.

Prva projekcija (1) počiva na pretpostavci identičnoga prirodnog kretanja kao što je bilo devedesetih. Migracijski saldo je neutralan, što znači da je isti priliv kao što je strukturom i obujmom odliv. Svjesni smo da je izbor projekcije neprihvatljiv jer, između ostalog, isključuje mehaničko kretanje. Međutim, i usprkos ovoj, za Gorski kotar prihvatljivoj okolnosti, njegovo stanovništvo bi neprestano opadalo.

Polazište druge projektivne metode (2) je »preslikavanje« prošlog demografskog razvitka u budućnost, pri čemu se u prirastu (padu) broja stanovnika nalaze i migranti te njihov biološki učinak na reprodukciju. U takvoj situaciji, budući da se nastavlja zatečeni trend, stanovništvo Gorskoga kotara opada. Slaba strana te projekcije je: (a) što demografska prošlost gotovo ni teoretski ne može izgledati kao budućnost i (b) što se sastavnice ukupnog kretanja intenzitetom (a smjerom hoće) neće ponašati kao u bližem proteklom razdoblju, jer se bitno remete, osim demografskih, i ostali (osobito gospodarski) čimbenici koji determiniraju migracije. Tom projekcijom broj stanovnika Gorskoga kotara brže bi se smanjivao nego broj dobiiven prethodnom metodom, što je i logično zbog nepovoljnoga mehaničkog kretanja.

Treći tip projiciranja ima dvije podvarijante. Prva varijanta (3a) počiva na aktualnome prirodnom kretanju pučanstva (posljednje statistički relevantno petoljeće) i vjerojatno doživljenje petogodišnjih kohorti temeljeno na primjeru sličnih populacija, te na uravnoteženome migracijskom saldu. Druga varijanta (3b) uključuje i migracijski saldo obujmom približan devedesetim godinama i distribuiran alikvotnim udjelima, prema spolu i dobi populacije stare do 45 godina. Te metode predstavljaju složenije viđenje budućega demografskog razvitka. U području prirodnog kretanja pružaju vrlo precizne pozicije do početka novog tisućljeća. Osim toga, daju vrlo pesimističnu (suženu) mladu fertilnu demografsku bazu koja predstavlja reproduktivno ishodište budućih demografskih kretanja. Stope fertiliteta u toj projekciji razmjerno su niske, a proizašle su iz zatečena stanja nataliteta gdje je u najnovijem demografskom razdoblju broj živorođenih za oko šezdeset posto manji nego početkom osamdesetih. Tu metodu možemo nazvati i pesimističnom, jer pretpostavlja i najveći pad broja stanovnika do 2015., uz daljnje povećanje udjela starije, a smanjenje mlađe populacije. Varijanta koja pretpostavlja migracije daje negativniji ishod.

Posljednja projektivna metoda (4) budući demografski razvitak Gorskoga kotara promatra na temelju različitih sastavnica prirodnoga i mehaničkog kretanja. U prvom dijelu promatranoga budućeg demografskog razvitka očekuje se nastavak zatečenih demografskih tendencija, da bi se početkom novoga stoljeća uspostavio model reprodukcije i migracijskih strujanja sličan onome iz sredine devedesetih. Međutim, i nadalje će ishod biti depopulacija, ali tek nešto blažeg intenziteta. Osnovni se poremećaji događaju između devedesetih godina i kraja stoljeća, dakle u ovome demografskom razdoblju, jer se naglo sužava »dječja baza«, što će se još negativnije odraziti na formiranje fertilnoga kontingenta u prvom desetljeću novoga stoljeća. Blagu demografsku obnovu očekujemo u izboru Gorskog kotara kao ekološki kvalitetne i rezidencijalne zone grada Rijeke, povratku određenog broja Gorana, pronatalitetnoj politici države i regije, razvoju turizma i novih grana gospodarstva itd.

U izboru projekcija opredijelili bismo se baš za tu, jer ona uvažava sve dinamičke i strukturalne sastavnice populacije, pretpostavlja ublažavanje emigracijskih tokova, ali istovremeno nagovještuje sve lošiju daljnju biodinamiku većine Gorskoga kotara. Tom projekcijom broj žitelja toga područja bi 2015. bio približan broju koji očekujemo novim popisom pučanstva 2001.

Tablica 8: Budući demografski razvitak Gorskoga kotara do 2015.

Projektivna metoda	Godina projiciranja			
	1996.	2001.	2005.	2015.
A	30.006	29.466	29.077	28.117
B	29.972	29.398	28.939	27.792
C1	28.509	26.582	25.784	23.225
C2	27.842	26.228	25.681	23.122
D1	28.509	27.137	25.355	24.401
D2	27.842	26.981	26.209	24.112

b) Naselja slabe demografske perspektive – naselja izumiranja

Projekcije koje su neki autori još nedavno radili (Nejašmić, 1991; Žuvela, 1994), ali prema rezultatima popisa stanovništva iz 1981., pokazale su da je demografski opstanak mnogih naselja »žilaviji« nego što su pretpostavljali. Naša projekcija temelji se na međupopisnom kretanju stanovništva između dvaju posljednjih popisa i postojanju udjela najmlađeg stanovništva (0–19 godina) koje predstavlja vitalnu okosnicu budućega demografskog razvitka. Realna je pretpostavka da će preko stotinu naselja (106) do 2015. ostati bez stanovnika. To su najčešće naselja koja i danas rijetko broje više od dvadesetak stanovnika, »intenzivne« su ili »ekstremne« depopulacije, s udjelom najmlađeg stanovništva od oko 10%. Najveći broj naselja lociran je u Kupskoj dolini i slabe je prometne povezanosti sa svojim lokalnim središtem i glavninom važnijih prometnica. U bivšoj općini Čabar prepoznali smo 11 naselja koja će u naznačeno vrijeme ostati bez stanovništva, u bivšoj općini Vrbovsko takvih je naselja 10, a u bivšoj ih općini Delnice ima čak 85. Naše projekcije upozoravaju da će čak oko 42% naselja Gorskoga kotara izumrijeti, pri čemu 26% čabranskog, 16% vrbovskog i čak 56% delničkog područja. Takvo alarmantno demografsko stanje zahtijeva radikalna rješenja i instrumente populacijske politike kojima bi se spriječilo izumiranje barem u naseljima šireg interesa (gospodarskoga, vojno-političkoga, povijesnoga itd.).

Zaključak

U bližoj demografskoj prošlosti pronalazimo vrlo malo poticajnih okosnica demografskog razvitka. Gorski kotar suočava se s vrlo nepovoljnim društveno-po-

vijesnim i gospodarskim čimbenicima koji djeluju potisno na goransko pučanstvo. Brdsko-planinsko područje, koje nema privlačnost lokalnih središta, ima naseljsku mrežu sa slabim lokalnim žarištima razvitka. Stoga se osjeća snažan utjecaj regionalnog središta grada Rijeke, ali i ostalih bližih gradova izvan gorskoga područja. Demografska budućnost toga područja vrlo je upitna. Očekuje se daljnja depopulacija i izumiranje mnogih manjih naselja.

LITERATURA

- BIČANIĆ, Rudolf (1939). *Agrarna prenapučenost*. Zagreb: Gospodarska sloga.
- HORVAT, Viktor (1942). *Suvremene nutarnje seobe i kretanja Hrvata – posljedica dinamike društvenih procesa*. Zagreb: Hrvatska državna tiskara u Zagrebu.
- KORENČIĆ, Mirko (1979). *Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857–1971*. Zagreb: JAZU.
- LAJIĆ, Ivan (1996). *Demografski razvitak Županije primorsko-goranske*. Rijeka: Zavod za razvoj, prostorno planiranje i zaštitu čovjekova okoliša u Rijeci.
- NEJAŠMIĆ, Ivo (1991). *Depopulacija u Hrvatskoj: korijeni, stanje, izgledi*. Zagreb: Globus: Institut za migracije i narodnosti Sveučilišta u Zagrebu.
- Popis stanovništva 1971. Migraciona obeležja*. Knj. XV. (1973). Beograd: Savezni zavod za statistiku.
- ŽUVELA, Ivo i suradnici (1994). *Ekonomski aspekti zaštite okoliša u Primorsko-goranskoj županiji*. Rijeka: Ekonomski fakultet Rijeka.

Ivan Lajić

MECHANICAL POPULATION CHANGES IN THE DEMOGRAPHIC DEVELOPMENT OF GORSKI KOTAR

SUMMARY

The paper deals with the recent demographic past of Gorski Kotar and the demographic perspective of this depopulation area. Continuous emigration has been a significant factor of its demographic development. Gorski Kotar, characterised as it is by depopulation, shares this demographic fate with other mountainous areas in Croatia. However, in the most recent period depopulation has been slightly less than in other Croatian areas with a similar geography. Namely, during the last inter-census period depopulation in Gorski Kotar has been -3.6% , whereas in other mountain areas of Croatia it has been -6.9% . The main causes of long-term and – as a rule – continuous depopulation, as well as of the negative migration balance, are to be found in the economic, transportational, social and historical, settlemental and other traits of this area. Recently, primarily due to unfavourable mechanical demographic changes, the birth rate has been falling, making Gorski Kotar one of the demographically most depressed regions of our country. The main characteristics of bio-dynamical change in the Gorski Kotar population in the recent period include a permanent reduction in the number of live births and a stabilisation in the yearly death rate. Traditionally, Gorski Kotar has also been one of the emigration areas of Croatia. In this case, however, mechanical population movement has occurred mainly on an interregional and international level then within the region. The main cause of this phenomenon has been a low level of urbanisation in the area and the absence of a significant regional urban centre. In all examined periods the migration balance has been negative, both in the areas as a whole and in its various parts. It has been extremely unfavourable, with only a slight improvement in the last inter-census period. In the closing section of the paper, the author examines demographical projections. All of the examined projections indicate future deterioration of the negative demographical events. The demographical future of this region is very questionable. Further depopulation is expected as well as the extinction of many smaller settlements.

KEY WORDS: Gorski Kotar, depopulation, falling birth rate, negative migration balance, population projections, population policy

Ivan Lajić

DEPLACEMENT MECANIQUE DE LA POPULATION DANS L'EVOLUTION DEMOGRAPHIQUE DU GORSKI KOTAR

RÉSUMÉ

L'article traite le passé démographique récent du Gorski kotar et la perspective démographique de cette région confrontée à la dépopulation. L'émigration constante est un élément essentiel de l'évolution démographique. Le Gorski kotar, caractérisé par la dépopulation, partage le destin des autres régions montagneuses et de haute-montagne de la Croatie. Ces dernières années, on observe une dépopulation un peu plus faible par rapport aux régions géographiquement semblables du pays. En effet, la population du Gorski kotar a marqué entre les deux derniers recensements une baisse de 3,6%, par rapport à 6,9% dans les autres régions en altitude de Croatie. Les raisons principales de cette dépopulation longue et généralement continue ainsi que du solde migratoire négatif de cette région résident dans les caractéristiques de son activité économique, son réseau routier et ferroviaire, son histoire, sa structure sociale, ses localités, etc. Récemment, en particulier sous l'influence d'un déplacement mécanique défavorable, la dénatalité est de plus en plus fréquente, et le Gorski kotar est une des régions les plus dépressives de la Croatie. Les caractéristiques fondamentales du mouvement biodynamique de la population du Gorski kotar dans le passé récent sont la chute constante du nombre de nouveaux-nés et la stabilisation du nombre annuel de décès. Le Gorski kotar est traditionnellement une zone d'émigration en Croatie, plutôt vers d'autres régions ou d'autres pays qu'au sein de la même région. La raison essentielle de ce phénomène est le bas niveau d'urbanisation de l'espace et l'absence d'un centre urbain régional important. Le solde migratoire dans toutes les périodes étudiées est négatif et on peut dire que le processus ne s'est atténué que dans la période qui s'est écoulée entre les deux derniers recensements. Le chapitre final de cet article traite les projections démographiques. Chaque option indique un creusement des données démographiques négatives. Le futur démographique de cette région est très problématique. Tout porte à supposer qu'elle continuera à se dépeupler et que nombre de petites localités s'éteindront.

MOTS CLES: Gorski kotar, dépopulation, dénatalité, solde migratoire négatif, projections démographiques, politique populationniste